DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 10 | augustus 2019

54

Bioboerderij te koop

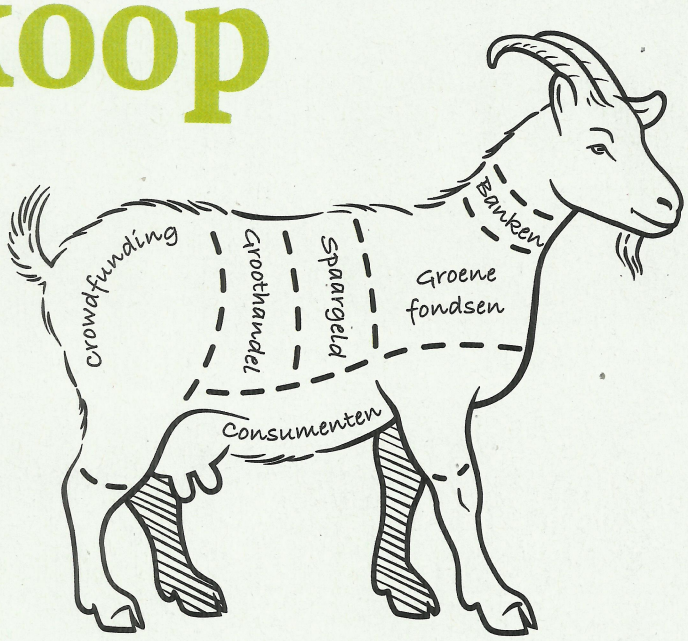

Maar wie gaat dat betalen?

CUBA
is duurzaam uit noodzaak

BRUINKOOL
bedreigt Duitse dorpen

BOUWEN
aan een brede milieubeweging

Inhoud

14 Kleurrijk groen

De milieubeweging verbreden is goed voor meer dan alleen het milieu. Te veel mensen die wel graag meedoen, worden nu niet bereikt. In Nijmegen wordt daarom hard gewerkt aan het mobiliseren van nieuwe groepen.

19 De Activist
Groene gelovigen

Tekst **Rinske Bijl** Beeld **Robert Elsing**

Duurzaamheid is onlosmakelijk verbonden met het geloof, vinden rabbijn Clary Rooda en predikanten Moses Alagbe en Erica Meijers. Ze gaan erover in gesprek met hun achterban, of het nu tijdens de kerkdienst is of daarbuiten. Kies je voor koosjer of biologisch vlees, met wie deel je de maaltijd en kan het ook met minder plastic?

24 Hansketien blijft biologisch

De generatie boeren die met biologische en biodynamische landbouw begon, gaat de komende jaren met pensioen. Geïnteresseerden die hun boerderijen over willen nemen zijn er genoeg, maar hoe krijgen zij de peperdure grond gefinancierd?

34 Duurzaam Cuba

Geboren uit noodzaak en niet uit overtuiging, maar toch: de tabaksteelt op Cuba is vrij van pesticiden en kunstmest.

en verder

02 Inzoomen: Meer
06 Brieven
06 Schot
07 Commentaar: Samen
10 Kort
12 Van het web: Liefde voor bomen
13 Onder Vuur: *De Volkskrant* vs. Staatsbosbeheer
29 Recept: Andijviesalade
38 Lowtech: Wat is lowtech?
40 Recensie: *Sporen zoeken in de modder*
41 Media: De laatste witte neushoorn
42 Consument: 5x ongesteld zijn
44 Oproepen en agenda
45 Vincent Bijlo: Unilever
46 Uitzoomen: Minder

In Nijmegen wordt gewerkt aan een bredere milieubeweging. Nu worden nog teveel mensen die wel graag meedoen, niet bereikt. En als je niet iedereen meekrijgt, dan kom je er niet.

Tekst **Katja Keuchenius** Beeld **Negin Zendegani**

'Groen is niet

Nijmegen mocht zichzelf vorig jaar European Green Capital van 2018 noemen. Maar daar deed niet de hele stad aan mee. Toen Qader Shafiq bij de aanloopconferentie om zich heen keek, zag hij 'verre van een afspiegeling van de stad'. Dat moest en kon anders, vond hij.

Shafiq is directeur van Bureau Wijland, waar hij zich inzet voor een duurzame en diverse samenleving. Sleutelwoorden: iedereen betrekken en verbindingen maken. Na de overwegend witte conferentie besloot hij een tweede bijeenkomst te organiseren voor geïnteresseerden in duurzaamheid met verschillende culturele achtergronden. Aan deelnemers geen gebrek, zo verwachtte hij. Het onderwerp speelt immers wel degelijk een rol búiten de kringen die op de gebruikelijke bijeenkomsten verschijnen. "In veel levensbeschouwelijke en religieuze achtergronden is aandacht voor duurzaamheid en natuur", zegt Shafiq. "Ook speelt in bepaalde herkomstlanden een geopolitieke strijd om grondstoffen, die zorgt voor onderdrukking en schending van landrechten én een afvalprobleem."

Shafiq wil mensen uit alle hoeken van de samenleving bij de milieubeweging betrekken en 'mede-eigenaar' maken. "Het is belangrijk dat mensen meedenken en verantwoordelijkheid voelen. Dan weet je dat niemand meer op een partij stemt die zegt: klimaatverandering is onzin."

Henk Moeniralam (links) en Amadou Sow

"De kans dat je je vinger opsteekt met een goed idee is niet groot"

Andere kanalen

Het beperkte bereik van veel milieubewegingen stoort ook Henk Moeniralam, al dertig jaar milieuonderzoeker bij de gemeente Nijmegen. Soms zegt hij op zo'n bijeenkomst ronduit: 'Groen is niet blank en de natuur is voor iedereen'. "Na jaren onderzoek naar milieubeleving weet ik dat het echt nodig is om het draagvlak voor milieu te verbreden. Er moet een andere wind gaan waaien, van onderop en niet van bovenaf."

Moeniralam sloot zich daarom aan bij het Netwerk Kleurrijk Groen, een initiatief van Bureau Wijland.

Dat veel mensen tot nu toe niet worden bereikt, heeft te maken met de kanalen die gemeenten en overheden gewend zijn te gebruiken, denkt Shafiq. "Binnen de instituten bewegen zich vaak dezelfde figuren die worden gezien als vertegenwoordigers voor alle thema's. Maar ook binnen verschillende culturele groepen is er natuurlijk pluriformiteit. Zoals in elke maatschappij heb je mensen die interesse hebben in kunst en cultuur, of juist in sport of natuur. Maar die staan niet allemaal in de Excel-bestanden van de overheid."

Niet iedereen had aanvankelijk vertrouwen

blank’

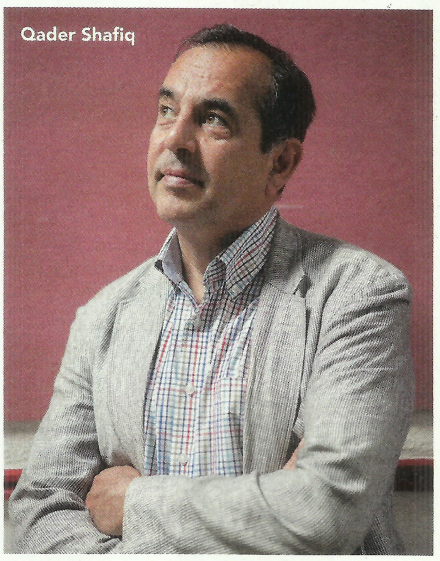
Qader Shafiq

in het succes van de ontmoetingsconferentie Kleurrijk Groen. Met een organisator van de eerdere Nijmeegse Green Capital-bijeenkomst sloot Shafiq zelfs een weddenschap om een fles wijn: zouden er meer of minder dan zestig mensen komen? De wijn ging naar Shafiq, want zijn conferentie trok honderd man. Dat is vooral te danken aan het ‘fijne neusje’ van Shafiq, zegt Moeniralam. “Hij weet wie hij moet betrekken bij kleurrijke initiatieven. Betrouwbare en integere mensen die hun sporen hebben verdiend in de gemeenschap. Dan krijg je een sneeuwbaleffect.”

Kleurrijk koken

Uit de conferentie kwamen allerlei projecten voort. Een daarvan ontstond in de workshop van Abo Rassa (38), die op zijn negende vanuit Afghanistan naar Nederland kwam en lang bij Alliander werkte aan de energietransitie. Zijn workshop over duurzame energie mondde uit in een project over duurzaam koken. Want juist dáár moet iets veranderen, zegt Rassa. “Polariserende discussies over meer of minder windmolens of meer of minder Marokkanen helpen niet. We moeten aan de slag met hoe we eten, leven en consumeren.”

In Rassa’s workshop werd gesproken over ‘buitenlands’ eten, en dan niet over snelle en goedkope snacks als Turkse shoarmarollen of Chinees wokken. Rassa: “Op zaterdag eet ik bij mijn moeder heel culinair, voedzaam en duurzaam. Dat hoeft niet ingewikkeld te zijn.” Zo kwamen de deelnemers op het idee voor het YouTube-kanaal Kleurrijk Koken. In filmpjes van negen minuten laten twee Marokkaanse vrouwen bijvoorbeeld zien hoe ze de vegetarische soep harira maken. Een ander filmpje van Kleurrijk Koken gaat over een Hindoestaanse man die een hoofdgerecht bereidt met zelfverbouwde laukhi. Rassa: “Dat zijn enorme courgettes die hij uit zijn eigen tuin haalde. Veel mensen uit India die dat zien, zullen denken: verdorie, dat wil ik ook!”

Vinger opsteken

Met het YouTube-kanaal wil Rassa vooral de intrinsieke motivatie van mensen aanboren. “Mensen met een migratie-achtergrond worden dagelijks overspoeld met eenzijdige en negatieve associaties over nieuwkomers. Het is misschien moeilijk te begrijpen, maar dan is de kans niet groot dat je je vinger opsteekt met een goed idee.” Dat is jammer, want Rassa is ervan overtuigd dat eigenlijk iedereen een bijdrage wil leveren. “Daar zijn zoveel mooie voorbeelden van! Maar mensen moeten wel de kans krijgen om dat te doen vanuit hun eigen kracht en identiteit.” Met hetzelfde idee startte Bureau Wijland de Leergang Kleurrijk Groen. Veel mensen die al bezig zijn met natuur en milieu missen de toegang tot kennis en netwerken. In de eer-

→ ste pilot vorig jaar leerden cursisten daarom in een serie bijeenkomsten over onderwerpen als plastic en bijen, en kwamen ze in contact met elkaar en met andere organisaties. Nog steeds vergaderen ze iedere zes weken over waar ze mee bezig zijn. Dat zijn vaak hele vernieuwende projecten, die een gemiddelde ambtenaar niet zomaar had kunnen bedenken. Twee Somalische vrouwen maken bijvoorbeeld een film over energiebesparing. "Dat is heel logisch vanuit hun verhalende cultuur", zegt de hoofddocente van de opleiding. "En het heeft veel meer impact op energieverbruik dan hopen dat mensen er een foldertje over meepakken vanuit het gemeentehuis."

Huisbezoeken

Ook Adam Elhaj (42) en Mary Goma (45) namen deel aan de leergang. Met hun project Go Green legden zij al ruim honderd huisbezoeken af bij vluchtelingen om advies over energieverbruik te geven. Elhaj startte daarmee vanuit zijn eigen ervaring. Toen hij zeven jaar geleden midden in de winter vanuit Soedan een flatje in Nijmegen betrok, zette hij – nog totaal onbekend met zoiets als verwarming – de radiatoren én de raampjes open. Nu vertelt hij andere nieuwkomers dat dat niet handig is.

Mary Goma helpt hem al jaren. Ze heeft veel ervaring in het maatschappelijk werk en ziet bij cliënten steeds dezelfde problemen terugkomen: schulden, achterstanden en hoge energierekeningen. Bij de huisbezoeken benadrukt ze vooral de voordelen voor de eigen portemonnee, maar ze verwijst soms ook naar een hittegolf, laat plaatjes zien van de plastic soep in zee en zegt: 'Verandering begint bij jouw gedrag thuis'. Zelf besefte ze de noodzaak daarvan toen ze voor het eerst terugging naar haar dorp in Zuid-Soedan. "Ik liep vroeger door de bossen naar school en plukte overal guave's en mango's. Toen ik in 2011 terugkwam, waren alle bomen die ik me herinnerde weggeknipt en was de lucht heel heet en droog. Ik zag ineens hoe belangrijk natuur is voor ons."

Elhaj en Goma werken dankzij de leergang inmiddels samen met het Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid (IVN) om ook kinderen te betrekken. Door het geven van voorlichting op scholen bijvoorbeeld, en door opruimacties en andere excursies.

Vitale samenleving

De milieubeweging verbreden is goed voor meer dan alleen het milieu, denkt Shafiq. "Dat mensen niet alleen worden benaderd vanuit sociaal-economisch perspectief, maar ook worden betrokken bij bijvoorbeeld natuurbeheer, is essentieel voor hun integratie en emancipatie." Daarmee hoopt hij ook de verschillen tussen de sociale geledingen in de samenleving te verminderen. "In Nijmegen verschillen wijken van elkaar in sociaal-economische posities en werkgelegenheid, in welzijn en gezondheid. Meer mensen betrekken bij de natuur en informeren over duurzaam consumeren bijvoorbeeld, zorgt voor een vitalere samenleving."

Wijland zette naast de Leergang Kleurrijk Groen ook de moestuinvereniging Land van Ooij op. Mensen mogen op hun eigen veldje biologische gewassen verbouwen die zij lekker vinden. Moeniralam plantte er bijvoorbeeld amsoi, een soort Surinaamse andijvie. Moeniralam: "Het gaat hier niet alleen om natuur en duurzaamheid, maar ook om elkaar ontmoeten. We delen wat we verbouwen."

De successen van Bureau Wijland trekken steeds meer belangstelling. Er is een volgende editie van de Leergang Kleurrijk Groen in de maak, dit keer in samenwerking met de gemeente Arnhem. Thuisbasis Nijmegen vroeg Wijland om te helpen met het ophalen van ideeën bij burgers voor de omgevingswet van 2021. Nijmegen is door kennisnetwerk Platform 31 op de vingers getikt over de tweedeling in de stad wat betreft zaken als opleiding, afkomst, inkomen en gezondheid. "Je kunt als gemeente nog zo progressief zijn", besluit Shafiq. "Maar als je de burgers niet meekrijgt, dan kom je er niet."

Bureau Wijland en Kleurrijk Groen

Bureau Wijland heeft een academie voor Kleurrijk Leiderschap, een veilig opvangcentrum voor internationale mensenrechtenstrijders en regisseert de begeleiding van statushouders.
Daarnaast is er het Netwerk Kleurrijk Groen, dat probeert om verschillende groepen meer bij duurzaamheid te betrekken en met elkaar te verbinden.
Vorig jaar organiseerde Wijland de Leergang Kleurrijk Groen, om natuur, duurzaamheid en milieu toegankelijk te maken voor iedereen.

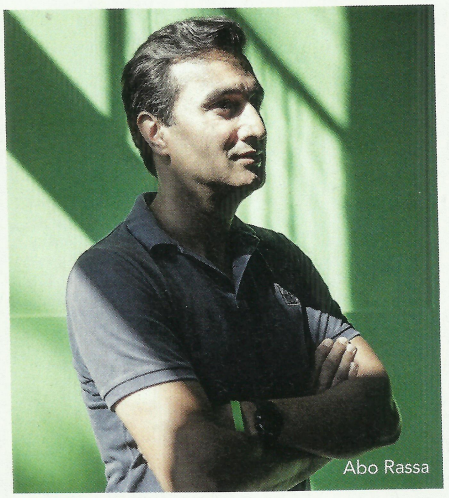
Abo Rassa

Adam Elhaj en Mary Goma

Veel mensen die bezig zijn met natuur en milieu missen de toegang tot kennis en netwerken

Eilandjes

Amadou Sow (61) betrekt zoveel mogelijk vluchtelingen bij de moestuinen in Nijmegen. "Als je vanaf een eilandje in Nederland aan duurzaamheid werkt, bereik je weinig."

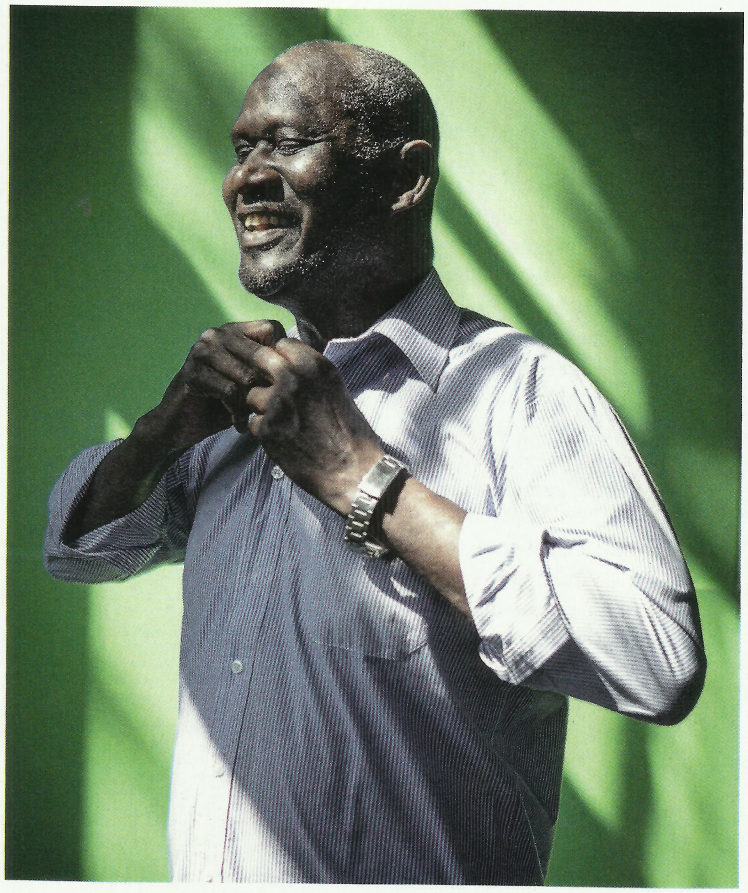

"Er is in Nijmegen veel gaande op het gebied van milieu, maar daar worden geen migranten bij betrokken. Je ziet vaak alleen blanken, en die zijn ook nog eens vooral grijs. Ik maak graag de koppeling tussen noord en zuid. Als je vanaf een eilandje in Nederland aan duurzaamheid werkt, bereik je weinig. Ik kom zelf uit Mauritanië en mijn vader was dé tuinman van de gouverneur. Naast mijn studie Rechten ben ik dus opgeleid als boer en tuinman. Omdat ik uit de woestijn kom, weet ik bovendien dat iedere druppel water belangrijk is en je elk boompje moet bewaren voor de schaduw.

In de droogte van 1973 zijn er in Mauritanië heel veel bomen doodgegaan. Wij gingen daarom als studenten 's zomers honderden dorpen in om steeds vierhonderd bomen te planten. Mensen waren vaak bezig met planten afhakken en onkruid verbranden. Wij vertelden hun dat als ze daar niet mee zouden stoppen, we over twintig jaar een groot probleem zouden hebben. Maar we werden vooral gezien als onbeleefde jonkies. Wij zaten toen eigenlijk ook op een eilandje.

In 1989 kwam ik als vluchteling naar Nederland. Ik werkte als jurist bij verschillende organisaties en ben sinds februari freelance trajectregisseur voor statushouders bij Bureau Wijland. Bij de Leergang Kleurrijk Groen leerde ik vooral hoe ik mijn eigen kennis vergroot en verspreid. Als docent vertelde ik over landrechten en Afrikaanse spiritualiteit. Voor de meeste Afrikanen hebben bomen, kruiden en onkruid een geest. Geef je hun rust, dan krijg jij zelf rust. Verstoor je de natuur, dan word jij ook gestoord, want je bent er een klein onderdeeltje van.

Het is voor mij belangrijk om mijn energie kwijt te kunnen door af en toe keihard te werken in de moestuin. Omdat ik het vaak niet zwaar genoeg vind, ondersteun ik anderen waar ik kan. Ik probeer als voorzitter van het vluchtelingenplatform allerlei mensen te motiveren om mee te doen in moestuinen in verschillende wijken en in het Land van Ooij. Een grote hobbel daarbij is taal, die in de moestuin best technisch kan worden. Veel mensen moeten hun moestuingewoontes van thuis bovendien aanpassen. Anders verdrinken je planten hier.

Ik zie wel al een grote verandering. Er zijn nu veel meer jonge mensen betrokken dan vroeger, of ze nou autochtoon of allochtoon zijn. Het is een gemengde groep van twintigers tot zeventigers. Dat is volgens mij hoe het moet."

"Verstoor je de natuur, dan word jij ook gestoord"

Snelle resultaten

Saadia Achfoure (30) stapte tijdens de leergang af van haar fashion-verslaving. Ze bouwt nu liever groene projecten voor meer verbinding in haar eigen wijk.

"In de Nijmeegse wijk Neerbosch-Oost organiseerde ik vorig jaar al bijeenkomsten voor vrouwen van 12 tot 100 jaar, om moeilijke dingen te bespreken. We begonnen heel kleinschalig met tapijtjes maken en porseleinen borden versieren met *dot art*. Ik kwam op het idee door de documentaire Witte Vlucht. Die is opgenomen bij ons in de wijk en gaat over een hele 'zwarte' school, zoals ze dat noemen. Sommige ouders steken daarom het kruispunt over om hun kinderen in een andere wijk naar school te brengen. Daar schrok ik van. Ik heb hier altijd fijn geleefd met iedereen en het maakte niet uit hoe je eruit zag. Ik wilde kijken hoe we mensen meer kunnen verbinden. Daarom sprak de diversiteit in de Leergang Kleurrijk Groen me aan.

Mijn eigen verbinding met de natuur deed ik vooral op in Marokko. Tijdens mijn vakantie daar leerde ik met dieren om te gaan, bepaalde producten zelf te maken en met blote voeten in de aarde te lopen. Ook vanuit de islam heb ik een goede omgang met natuur altijd belangrijk gevonden. Je kapt niet zomaar een boom om en als je een dier slacht, moet dat wel een goed leven hebben gehad.

Tijdens de Leergang verdiepte ik me specifiek in de effecten van fashion. Daar was ik altijd al veel mee bezig geweest en ik had totaal geen oog voor wat we er allemaal mee kapot maken. Ik organiseerde er een bijeenkomst over, maar kwam erachter dat ik andere projecten eigenlijk leuker vond. Dat was een wilgenhut in Neerbosch-Oost, die we met toestemming bouwden op een veldje van de woningbouwvereniging. We snoeiden eerst wilgentakken uit de moestuin in het Land van Ooij en gingen na schooltijd bouwen met kinderen en iedereen die maar wilde. De volwassenen vonden het volgens mij nog leuker dan de kinderen. Er is een wedstrijd mee gewonnen waardoor we nu misschien een natuurlijke speeltuin om de hut mogen maken.

Ik ben inmiddels gestopt met shoppen en mis het niet. Ik wil meer dingen buiten doen, waarmee je snel resultaat ziet. Ik zie bijvoorbeeld individuele moestuintjes voor me waar kinderen van de basisschool en mensen uit het verzorgingstehuis heen kunnen. Dat is onder bewoners al lang gewild en de gemeente staat ervoor open, maar toch is het de afgelopen tien jaar niet gelukt. Dat willen we nu echt gaan aanpakken. Het zou een positieve toevoeging zijn aan onze wijk die nu onterecht bekend staat als 'slecht'. Er kunnen hier zo veel mooie dingen gebeuren. Laten we het gewoon doen!" □

"Er kunnen hier zo veel mooie dingen gebeuren"